

نقش دعا در بهبود روابط عاطفی اعضای خانواده

ملیحه مبین - منصوره خانی - ناهید گنجی زاده

استاد راهنما : جناب آقای دکتر حمید رضا فاتحی

چکیده

انسان دعا درخواست انسانها از خداوند همان درخواست عبد از مالک است و خداوند در قرآن کریم می فرماید اگر دعاها و اظهار نیاز و بندگی شما به درگاه خدا نباشد خداوند به شما اعتنا و توجهی نخواهد داشت . همان طور که خداوند در قرآن می فرماید اگر دعاها و اظهار نیاز شما نباشد ، خداوند به شما اعتنایی نمی کند ، پس در می یابیم که دعا کردن در زندگی باعث کمال و رسیدن به آرامش و سعادت می شود و خانواده ای که مبنای اصول تربیتی خود را رعایت کردن به قوانین دینی و حدیثی قرار می دهد براساس آن تمام مشکلات زندگی را با صبر و توکل بر خدا و اخلاق حسنه رفع می کند و یک خانواده ی گرم و شاد را تجربه خواهند کرد.

روش کتابخانه ای است با استفاده از منابع دینی چون قرآن و تفسیر المیزان و کتب روایی جمع آوری شده است .

خلاصه اینکه دعا نقش مهمی در روابط اعضای خانواده دارد که باعث تداوم و پایداری خانواده می شود .

کلید واژه : دعا ، خانواده ، ذکر ، روابط عاطفی .

مقدمه

دعا و مناجات ، نوعی توسل عاشقانه به معشوق و پیوستن موجودی کوچک و ناتوان به وجودی بی نهایت بزرگ و تواناست . بنده در حال دعا و مناجات ، چنان غرق لذت می شود که پستی و زیبونی خویش را فراموش می کند و از یاد دوست لبریز و سرشار می گردد و مجموعه ای از امید و بشارت و نور می شود . در دعا ، روح تسکین می پذیرد و التهاب دل فرو می نشیند و بی قراری ها جای خود را به آرامش می دهد . دعا بیمه کننده ی انسان در مقابل جلوه های مادیست و مظهر بندگی در مقابل خداوند است . دعا به انسان توانایی و قدرت می دهد و انسان را در مقابل حوادث مستحکم می کند لذا در روایت از دعا تعبیر شده است به سلاح . دعا باعث می شود که انسان روحیه ی خاکساری و عجز و حقارت را در خود رشد دهد و خویشی و خودخواهی در انسان سرکوب شود . عبادت انسان را در مقابل خداوند خاشع و دلش را مطیع و تسلیم می کند . اهمیت دعا و توکل بر خداوند از تأکید آن در آیات و روایات فهمیده می شود . ذکر هویت دهنده ی انسان است . هدف از این پژوهش این است که تأثیر دعا و رابطه با خداوند منان و روابط عاطفی انسان تأثیر بسزایی دارد و باعث می شود انسان از خود بینی و خودپسندی به دور شود . لذا در این پژوهش به بحث در مورد ثبات و استحکام خانواده و کارآمدی خانواده و مهارت های زندگی پرداخته شده است .

دعا

معنای لغوی دعا: دَعَا- دُعَاءٌ و دَعَوَى [دعوی] ه: او را صدا زد، بسوی او تمایل نمود، از او کمک

خواست.¹ فؤاد افرام بستانی، (رضا، مهیار) فرهنگ ابجدی، ج 1، ص 391)

((دعو: دعاء بمعنی خواندن و حاجت خواستن و استمداد است و گاهی مطلق خواندن از آن منظور است مثل فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا نوح: و گاهی مراد همان در خواست و استمداد است مثل الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ ابراهیم: 39 دعوۀ نیز بمعنی خواندن میباشد. (قرشی بنایی، علی اکبر، قاموس قرآن، دار الکتب الاسلامیه، تهران، 1412 ق)

دعو الدال و العین و الحرف المعتل أصل واحد، و هو أن تميل الشئءَ إليك بصوتٍ و کلامٍ یكون منك. تقول: دعوت أدعو دعاءً. وَ الدَّعْوَةُ إِلَى الطَّعَامِ بِالْفَتْحِ، وَ الدَّعْوَةُ فِي النَّسَبِ بِالْكَسْرِ

ابن فارس، أحمد بن فارس: معجم مقاییس اللغة هارون، عبد السلام محمد، قم، 1404 ق

ناشر: مکتب الاعلام الاسلامی))))

((دُعَاء: صدا، بانگ نیاز، التماس، طلب یاری. دُعَا، دَعْوَةٌ: استدعا، نماز طلب یاری. دَعَا: صدا زد، خواند، نامید، نام برد. فرهنگ بزرگ جامع نوین ترجمه المنجد، احمد سیاح، 1380، انتشارات اسلام، تهران، ص 559))

((((دعا: درخواست کردن چیزی از خداوند یا بزرگان دین هنگام نیاز، اضطرار، آمرزش خواستن، و مانند آنها. هریک از مجموعه سخنانی که معمولاً به زبان عربی است و از قرآن یا سخنان امامان و بزرگان دین گرفته شده است «دعای توسل، دعای ندبه» ج 1، ص 1036، فرهنگ فشرده سخن، احسن انوری، تهران، سخن، 1382))))

دعا یعنی چه ؟ در واقع خدا را نزدیک خود احساس کردن و حرف دل را با او در میان گذاشتن .
(خامنه ای ، دعا ، ص 23)

معنای اصطلاحی دعا: گرچه درباره معنی دعا احتمالات زیادی داده شده ولی ریشه همه تقریباً به یک اصل بازمی گردد. بعضی گفته اند دعا به همان معنی دعا کردن معروف است. بعضی دیگر آن را به معنی ایمان، و برخی به معنی عبادت و توحید، و پاره ای به معنی شکر، و عدۀ ای به معنی خواندن

خدا در سختیها و شدائد، تفسیر کرده‌اند اما ریشه همه اینها همان ایمان و توجه به پروردگار است.)

ناصر، مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج 15، 1371 ه ش، ص: 173)

دعا در خدا را نزدیک خود احساس کردن و حرف دل را با او در میان گذاشتن و خدا را خواندن و

خواستن است . خواستن یعنی امیدواری . تا امید نداشته باشی از خدا چیزی را درخواست نمی

کنی . انسان ناامید که چیزی طلب نمی کند . پس دعا یعنی امید که ملازم با امید به اجابت است

اصل دعا خاکساری پیش پروردگار است . (خامنه ای ، سید علی ، دعا ، ص 26)

در آیات قرآن و روایات اسلامی اهمیت زیادی به مسأله دعا داده شده است که نمونه آن، آیه قُلْ مَا

يَعْبُؤُا بِكُمْ رَبِّي لَوْ لَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا (سوره فرقان، آیه 77) ولی ممکن است

قبول این امر برای بعضی در ابتدا سنگین باشد که دعا کردن کار بسیار آسانی است و از همه کس

ساخته است، و یا قدم را از این فراتر نهند و بگویند دعا فعل افراد بیچاره است! اینکه اهمیتی

ندارد! ولی اشتباه از اینجا ناشی می شود که دعا را خالی و برهنه از شرایطش می نگرند . درحالی

که اگر شرایط خاص دعا در نظر گرفته شود این حقیقت به وضوح ثابت می شود که دعا وسیله

مؤثری است برای خودسازی و پیوند نزدیکی است میان انسان و خدا.

. درواقع نخستین شرط دعا، شناخت کسی است که انسان او را می خواند. اصولاً در زندگی

انسان حوادثی رخ می دهد که از نظر اسباب ظاهری او را در یأس فرومی برد . دعا می تواند

دریچه ای باشد به سوی امید پیروزی و وسیله مؤثری برای مبارزه با یأس و نومیدی . به همین

دلیل دعا به هنگام حوادث سخت و طاقت فرسا به انسان قدرت و نیرو و امیدواری و آرامش می

بخشد و از نظر روانی، اثر غیرقابل انکاری دارد . باید گفت دعا و نیایش قبل از آنکه ابزار زندگی

باشند، ابزار بندگی اند و بیش از آنکه خواهش تن را ادا کنند، حاجت دل را روا می کنند و برتر

از آن که سفره نان را فراخی بخشند، گوهر جان را فربهی میدهند. دعا فقط صحنه خواندن خدا نیست، که عرصه شناختن او هم هست؛ مونولوگ نیست، دیالوگ هم هست؛ سخن گفتنی دو سویه است و در این مکالمه و مخاطبه است که هم انس حاصل میشود هم شناخت؛ هم پالایش روح می شود هم تقویت ایمان؛ هم دل خرسند میگردد هم خرد. (سروش، عبدالکریم، حدیث بندگی و دلبردگی).

دعا از یک سو انسان را به شناخت پروردگار (معرفه الله) که برترین سرمایه هر انسان است دعوت می کند. و از سوی دیگر سبب می شود که خود را نیازمند او ببیند و در برابرش خضوع کند، و از مرکب غرور و کبر که سرچشمه انواع بدبختی ها و مجادله در آیات الله است فرود آید، و برای خود در برابر ذات پاک او موجودیتی قائل نشود.

از سوی سوم نعمتها را از او ببیند، و به او عشق ورزد، و رابطه عاطفی او از این طریق با ساحت مقدسش محکم گردد.

از سوی چهارم چون خود را نیازمند و مرهون نعمتهای خدا می بیند موظف به اطاعت فرمانش می شمرد.

از سوی پنجم چون می داند استجاب این دعا بی قید و شرط نیست، بلکه خلوص نیت و صفای دل و توبه از گناه و بر آوردن حاجات نیازمندان و دوستان از شرائط آن است خودسازی می کند و در طریق تربیت خویشتن گام بر می دارد.

از سوی ششم دعا به او اعتماد به نفس می دهد، و از یاس و نومیدی باز می دارد، و به تلاش و کوشش بیشتر دعوت می کند.

اهمیت دعا در سخنان تاریخی امام خمینی (رحمه الله علیه) در مقام یکی از اندیشمندان اسلامی، جای تأمل دارد. ایشان ضمن بیان نقش سازندگی دعا می فرماید: «دعا، فعالیت و نور می آورد. ادعیه انسان را از ظلمت نجات می دهد و وقتی از ظلمت رها گردد، انسانی می شود که برای خدا کار می کند، برای خدا شمشیر می زند، برای خدا جنگ می کند و قیامش برای خداست... آن هایی که در رکاب رسول خدا (صلی الله وعلیه وآله) و در رکاب امیر المؤمنین علی (علیه السلام) بودند، اکثرا اهل دعا و عبادت زیاد بودند.» (آیین نیایش، سخنان امام خمینی، در تاریخ 11 صفر 1400 ه. ق. ص 22)

اولین اثر عبادت، تسلط بر خود

اولین اثر عبادت که انسان را به خدا نزدیک می کند تسلط بر خود است. از اینجا مشخص می شود کدام عبادت قبول است و کدام عبادت قبول نیست. عبادت بدون اینکه انسان را به خدا نزدیک کند عبادت نیست، یعنی اینطور نیست که انسان عبادت کند ولی به خدا نزدیک نشود و عبادتش را هم درست انجام داده باشد؛ چنین چیزی محال است. عبادت مرکب تقرب و نزدیک شدن به خداوند است. ممکن نیست که انسان به خدا نزدیک شود ولی بر بصیرت و ایمان و روشنایی اش افزوده نشود، بر قدرت و حیات و اراده و تسلطش افزوده نشود. یکی از خاصیت های اصلی عبادت تسلط انسان بر جاه طلبی خودش، بر غرایز خودش، تسلط انسان بر اعضا و جوارح خودش و سراسر وجود خودش است. اگر عبادت این خاصیت را نداشته باشد، آن عبادت، عبادت نیست. بنا بر نص صریح قرآن که می فرماید: «إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ» (سوره عنکبوت آیه 45). بنا بر این اولین نشانه نزدیکی به خداوند تسلط بر قوا، غرائز و شهوات و تمایلات نفسانی خود ما و تسلط

بر اعضای خود ماست. این مرحله مرحله عامه است که عامه مردم اگر عبادت کنند، به آن دست می رسد .

نتیجه

به این نتیجه خواهیم رسید که دعا نقش مهمی در روابط عاطفی اعضای خانواده دارد و از طریق دعاست که انسان رابطه اش را با خدا قوی می کند و در این راستا به تبع آن روابط عاطفی بین اعضای خانواده مستحکم می شود و می تواند افراد را به کمال و قرب الهی نزدیک کند . یکی از عوامل تأثیر گذار در روابط عاطفی بین اعضای خانواده دعاست که افراد با دعا کردن به آرامش می رسند . و از آنجا که هر انسانی نیاز به آرامش دارد و این امر در بستر خانواده مهیا می شود . و دعا به هنگام سختی هایی که در خانواده است می تواند به انسان ، قدرت ، نیرو و امیدواری و آرامش بخشد . و عشق و محبت در بین اعضای خانواده بیشتر می شود و زمانی که نور امید ، تقوا ، معرفت در دل انسان زنده شود محبت و عشق بین افراد خانواده هم گسترش یافته و بین آنها روابط عاطفی عمیق تری برقرار می شود .

منابع

1. قرآن کریم

. ابن حیون، نعمان بن محمد مغربی، دعائم الإسلام، فیضی، آصف، ج 2، مؤسسه آل البيت عليهم

السلام، قم، 1385 ق

ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، تحف العقول / ترجمه جعفری، بهراد، چاپ اول، ج 1، دار الکتب

الإسلامیه، تهران، 1381 ش

ابن فارس، أحمد بن فارس: معجم مقاییس اللغة هارون، عبد السلام محمد، قم، 1404 ق ناشر:

مکتب الاعلام الاسلامی

اسحاقی، سید حسین، دعا ارمغان آرامش، قم، خادم الرضا علیه السلام، 1390

افرام بستانی، فؤاد، رضا، مهیار) فرهنگ ابجدی، ج 1، تهران، انتشارات اسلامی.

انصاریان، حسین، تفسیر حکیم، ج 4، ایران- قم، دار العرفان،

احسن، انوری ج 1، فرهنگ فشرده سخن، تهران، سخن، 1382

بستان، حسین، جامعه شناسی خانواده، چاپ پنجم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، 1389

پاینده، ابو القاسم نهج الفصاحة (مجموعه کلمات قصار حضرت رسول صلی الله علیه و آله) جلد: 1

چاپ چهارم ، دنیای دانش، تهران، 1382 ش

تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد غرر الحکم و درر الکلم ، رجائی، سید مهدی ، ج 1، چاپ

دوم ، دار الكتاب الإسلامی، قم 1410 ق

حسینی ، داوود ، روابط سالم در خانواده ، چاپ هفدهم ، بوستان کتاب ، قم ، 1389 .

حق شناس ، جعفر، آسیب شناسی خانواده ، چاپ اول ، انتشارات مرکز امور زنان نهاد ریاست

جمهوری ، تهران، 1388

خامنه ای ، سید علی ، دعا ، چاپ 5، انقلاب اسلامی ، تهران ، 1390 ،

ری شهری ، محمد با همکاری عباس پسندیده ، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث ، چاپ 6،

دارالحدیث ، قم، 1391

سالاری فر، محمد رضا ، درآمدی بر نظام خانواده در اسلام ، چاپ 18 ، نشر هاجر، قم، 1396

سروش، عبدالکریم، حدیث بندگی و دلبردگی. تهران : موسسه فرهنگی صراط. 1378

سیاح، احمد ، فرهنگ بزرگ جامع نوین ترجمه المنجد، انتشارات اسلام، تهران، 1380،

شریف الرضی، محمد بن حسین نهج البلاغه / ترجمه انصاریان ، حسین ، جلد 1، چاپ اول ، دار

العرفان، قم، 1388 ش

طوسی، محمد بن الحسن، الأمالی (للطوسی) ج 1، چاپ اول ، دار الثقافه، قم، 1414

قرائتی، محسن، پرسش ها و پاسخ های قرآنی، ج 1، مرکز فرهنگی درسهای از قرآن، ایران- تهران، 1386 ه. ش،

(قرشی بنایی، علی اکبر، قاموس قرآن، دار الکتب الاسلامیه، تهران، 1412 ق)

کلینی، محمد بن یعقوب، أصول الکافی / ترجمه مصطفوی، سید جواد، ج 4، چاپ اول، کتاب
فروشی علمیه اسلامی، تهران، 1369 ش

----- کافی (ط - دار الحدیث) جلد 15، چاپ اول، دار الحدیث، قم، 1429

مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی بحار الأنوار - ترجمه جلد 67 و 68 / ترجمه موسوی مطهری
، مرتضی، مجموعه آثار شهید مطهری، آزادی معنوی، ج 2، چاپ چهارم، صدرا، تهران،
1387.

-----، بیست گفتار، چاپ 19، صدرا، تهران، 1369

مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ایران- تهران، دار الکتب الاسلامیه ج 15، 1371 ه. ش،

----- مثالهای زیبای قرآن، ایران- قم، نسل جوان، 1382 ه. ش، ج 1،

همدانی، ابو الحسن، جلد 2، چاپ اول، کتابخانه مسجد ولی عصر، تهران، 1364 ش

فصل نامه روانشناسی در تعامل با دین صفحات 35 تا 72 سال اول، شماره دوم، تابستان 87

سید مهدی موسوی اصل

آیین نیایش، سخنان امام خمینی، در تاریخ 11 صفر 1400 ه. ق ص 22)